

ΠΡΟΣ:

Αξιότιμη Κυρία
Άλμα Κοράντι
Πλατεία Χxxxx, 2
Ρώμη

Αγκοιτζέντο, 23 Δεκεμβρίου 1999

Αξιότιμη Κυρία,

Επιτρέψτε μου να σας εξομολογηθώ πως η επιστολή σας, την οποία έλαβα εχθές, αποτελεί το ωραιότερο χριστουγεννιάτικο δώρο που θα μπορούσα ποτέ να φανταστώ.

Όχι μόνο λόγω του περιεχομένου της, αλλά θα έλεγα κυρίως επειδή με κατέλαβε εξαπίνης.

Και επειδή με ταξιδέψατε, αστραπιαία, στην εποχή της ξεχασμένης πλέον από καιρό νιότης μου.

Μου αναφέρετε, λοιπόν, ότι σε έναν πάγκο με μεταχειρισμένα βιβλία στο Τορίνο ανακαλύψατε ένα βιβλίο μου τυπωμένο (κακοτυπωμένο θα έλεγα!) το

1960 από έναν μικρό εκδοτικό οίκο του Ρέτζο Καλάμπρια ο οποίος έχει κλείσει εδώ και χρόνια, και ότι όχι μόνο το αγοράσατε και το διαβάσατε, αλλά αναφέρεστε σε αυτό με απολύτως κολακευτικά σχόλια.

Όπως θα καταλάβατε, το γεγονός αυτό με χαροποίησε ιδιαιτέρως – άλλωστε είναι πολύ δύσκολο να αντισταθεί κανείς στη ματαιοδοξία.

Η επιστολή σας με έβαλε στον πειρασμό να ξαναδιαβάσω αυτό το παλιό κείμενό μου (έχω μόνο ένα αντίγραφο), και πρέπει να σας εξομολογηθώ πως η ανάγνωσή του μου προξένησε ένα οξύ αίσθημα δυσφορίας.

Διότι, με εξαίρεση κάποιες εύστοχες παρατηρήσεις, εκεί μέσα ξαναβρήκα όλη την αλαζονεία και την υπεροψία των είκοσί μου χρόνων.

Με ρωτάτε πώς είναι δυνατόν να είμαι ο πρώτος που υποστηρίζει ότι σε δύο τοιχογραφίες της εκκλησίας του Καπιστράνο (Καταντζάρο) επενέβη δίχως αμφιβολία το χέρι του Πιερ-Ογκίστ Ρενουάρ.

Αναφέρεστε, με πολύ κολακευτικά λόγια μάλιστα, στην «εντυπωσιακή μου διάσθηση» και στη «βαθύτατη, ώριμη γνώση του απεικονιστικού κόσμου του Δασκάλου του Ιμπρεσιονισμού».

Πράγματι, αυτό αφήνω να εννοηθεί στο νεανικό και πομπώδες βιβλιαράκι μου.

Τώρα πλέον, όμως, που διαβαίνω το κατώφλι των γηρατειών, ή μάλλον τώρα που έχω ήδη διαβεί το

κατώφλι των γηρατειών, αισθάνομαι πως μπορώ να σας πω όλη την αλήθεια.

Η μητέρα της μητέρας μου, με την οποία ήμουν πολύ δεμένος, γεννήθηκε στο Καπιστράνο το 1874 και ήταν κόρη οικοδόμου.

Επομένως, ήταν 7 ετών όταν έφτασε εκεί ο Δάσκαλος.

Στην παιδική της μνήμη είχε αποτυπωθεί η εικόνα ενός γάλλου ζωγράφου τον οποίο αποκαλούσε «κύριο Ρενουά». Ο εν λόγω ζωγράφος, λοιπόν, αποφάσισε με κάποιον τρόπο να σταματήσει την τελειωτική καταστροφή προς την οποία όδευαν οι τοιχογραφίες της τοπικής εκκλησίας εξαιτίας της υγρασίας, εφαρμόζοντας ένα είδος όχι συντήρησης, αλλά ανακατασκευής.

Για να το επιτύχει αυτό, χρησιμοποίησε τα συνηθισμένα χρώματα με τα οποία οι οικοδόμοι βάφουν τους τοίχους ή τις προσόψεις των σπιτιών, και αυτός που του τα προμήθευσε ήταν ο πατέρας της γιαγιάς μου. Η ίδια μάλιστα θυμάται πως είχε συνοδεύσει τον πατέρα της (ήταν το πρώτο ταξίδι που έκανε) σε ένα κοντινό χωριό όπου ένας φίλος του οικοδόμος του έδωσε ένα συγκεκριμένο γαλάζιο χρώμα, το οποίο όμως τελείωσε πολύ σύντομα καθότι ο γάλλος ζωγράφος το χρησιμοποιούσε κατά κόρον. Ήταν, βλέπετε, η πρώτη φορά στη ζωή του που επιχειρούσε να ζωγραφίσει με την τεχνική της νωπογραφίας, και μάλιστα με απρόσφορα μέσα.

Το βιβλίο μου, λοιπόν, δεν ήταν καρπός κάποιας ενδελεχούς έρευνας σε συνδυασμό με την πεφωτισμένη μου διαίσθηση, όπως άφησα να εννοηθεί, αλλά η πιστή μεταφορά της ιστορίας την οποία εξιστορούσε τακτικά η γιαγιά μου.

Επιπλέον, μια σύντομη επίσκεψή μου στην εν λόγω εκκλησία ήταν αρκετή προκειμένου να τα επιβεβαιώσω όλα αυτά. Το πρόσωπο του αγγέλου στη *Βαπτιση του Ιησού* ανήκει αναμφίβολα στην Αλίν Σαριγκό, μοντέλο, ερωμένη και στη συνέχεια σύζυγο του Ρενουάρ, την οποία προσωπογραφούσε μετά μανίας.

Τρία χρόνια μετά την έκδοση του βιβλίου μου, το οποίο πέρασε εντελώς απαρατήρητο, κυκλοφόρησε στην Ιταλία η μετάφραση της βιογραφίας που ο Ζαν Ρενουάρ, ο σκηνοθέτης της *Μεγάλης χίμαιρας*, αφιέρωσε στον πατέρα του και η οποία είχε δημοσιευτεί στη Γαλλία την προηγούμενη χρονιά.

Στη βιογραφία αυτή, όπως θα θυμάστε, ο Ζαν αναφέρεται στις συγκεκριμένες τοιχογραφίες λέγοντας ότι ο πατέρας του τις «ανακατασκεύασε» («refit» στο πρωτότυπο).

Ένα ρήμα το οποίο θεωρώ ιδιαιτέρως σημαντικό, γιατί υποδηλώνει, κατά τη γνώμη μου, ότι ο Ρενουάρ δεν τις ξανάφτιαξε από την αρχή, αλλά ξαναπέρασε το χρώμα που είχε σβηστεί εξαιτίας της υγρασίας και άλλαξε ουσιαστικά ορισμένα μέρη στα οποία η παρέμβαση αυτή κρίθηκε αναγκαία.

Σε ό,τι αφορά την τοποθεσία (ο Πιερ-Ογκίστ λέει στον γιο του ότι επρόκειτο για ένα ορεινό χωριό, χωρίς ωστόσο να το αναφέρει), πιστεύω ότι δεν πρέπει να υπάρχει η παραμικρή αμφιβολία πως πρόκειται για το Καπιστράνο.

Εν ολίγοις, οι τοιχογραφίες αυτές δεν έχουν, κατά την άποψή μου, καμία κρυφή αξία, παρά μόνο αν τις δει κανείς υπό το πρίσμα του αξιοπερίεργου και του τουριστικού ενδιαφέροντος.

Αξιότιμη Κυρία, σας είμαι παντοτινά ευγνώμων για την επιστολή σας.

Η θύμηση της νιότης μου κατά κάποιον περίεργο τρόπο επέδρασε επάνω μου ευεργετικά.

Σας ευχαριστώ και πάλι και σας εύχομαι καλά Χριστούγεννα και ευτυχισμένος ο καινούργιος χρόνος.

Δικός σας
Μικέλε Ριότα

ΠΡΟΣ:

Αξιότιμη Κυρία
Άλμα Κοράντι
Πλατεία Χxxxx, 2
Ρώμη

Αγκοιτξέντο, 24 Δεκεμβρίου 1999

Αξιότιμη Κυρία,

Μόλις ταχυδρόμησα την επιστολή μου, θυμήθηκα ότι υπάρχει ένα πολύ παλιό αμερικάνικο τζαζ τραγούδι με τον τίτλο «Όταν επιστρέφουν τα χελιδόνια στο Καπιστράνο».

Δεν πιστεύω να το γνωρίζετε.

Όπως και να έχει πάντως, ήθελα να σας πω ότι με το γράμμα σας τα χελιδόνια επέστρεψαν στο «δικό μου» Καπιστράνο.

Σας είμαι ευγνώμων για το ευγενικό σας ενδιαφέ-

ρον και σας εύχομαι και πάλι από καρδιάς καλά Χριστούγεννα και ευτυχισμένος ο καινούργιος χρόνος.

Δικός σας
Μικέλε Ριότα

Y.G.

Επειδή είχα κάποιες αμφιβολίες, έσπευσα να το ελέγξω. Έκανα λάθος.

Ο ακριβής τίτλος του αμερικάνικου τραγουδιού είναι: «Όταν επιστρέφουν τα χελιδόνια στο Καπεστράνο». Το οποίο είναι ένα χωριό στην περιφέρεια της Λ' Ακουιλα.

Η μνήμη μου αρχίζει να μου παίζει άσχημα παιχνίδια.

Πάντως, είτε στο Καπεστράνο είτε στο Καπεστράνο, το αποτέλεσμα είναι το ίδιο: τα χελιδόνια επέστρεψαν.

M. P.

ΠΡΟΣ:

Αξιότιμη Κυρία
Άλμα Κοράντι
Grand Hotel XXXXX
Κορτίνα ντ' Αμπέτσο

Αγκοτζέντο, 3 Ιανουαρίου 2000

Αξιότιμη Κυρία,

Ελπίζω να λάβετε το γράμμα μου έως τις 8 του μηνός, ημερομηνία κατά την οποία, όπως μου αναφέρετε στην επιστολή σας, θα φύγετε από την Κορτίνα.

Σας λέω, με πάσα ειλικρίνεια, ότι δεν περιμένα να έχω ξανά νέα σας.

Ήμουν σίγουρος ότι είχα ικανοποιήσει πλήρως την περιέργειά σας σχετικά με τις μελέτες μου (!) για τον Ρενουάρ.

Δεν θα ήθελα σε καμία περίπτωση να με παρεξηγήσετε: δεν εκφράζω τίποτε άλλο πέρα από την

πραγματική μου έκπληξη λαμβάνοντας αυτή τη δεύτερη επιστολή σας, που κάθε άλλο παρά δυσάρεστη μου είναι.

Με ρωτάτε τώρα, με απόλυτη ευγένεια αλλά και με ένα ενδιαφέρον που με συγκινεί, γιατί δεν παρενέβην ποτέ στη συζήτηση που ακολούθησε μετά την έκδοση του βιβλίου του Ζαν Ρενουάρ το οποίο αναφέρεται στον πατέρα του, σχετικά με την παραμονή του ζωγράφου στην Καλαβρία και τις περίφημες (τρόπος του λέγειν) τοιχογραφίες της εκκλησίας του Καπιστράνο.

Ανοίγω μια μικρή παρένθεση.

Τη βιογραφία αυτή την έγραψε ένας σπουδαίος καλλιτέχνης, ο Ζαν, αδιαφιλονίκητος Δάσκαλος του κινηματογράφου, και είναι αφιερωμένη στον πατέρα του, τον Πιερ-Ογκίστ, Δάσκαλο του Ιμπρεσιονισμού.

Τι εννοώ με αυτό;

Εννοώ ότι το βιβλίο πρέπει να το περάσουμε από κόσκινο, ή μάλλον να μην πάρουμε τοις μετρητοίς όσα αναφέρει (για να χρησιμοποιήσω μια έκφραση που μου είναι πιο προσφιλής), διότι έχω την εντύπωση πως ότι λάμπει δεν είναι χρυσός.

Ανοίγω μία ακόμα παρένθεση.

Οι καλλιτέχνες δεν είναι ποτέ αυστηροί βιογράφοι ούτε καν του ίδιου τους του εαυτού, πολλώ δε μάλλον όταν τα γεγονότα που αφηγούνται αφορούν πρόσωπα για τα οποία τρέφουν στοργή ή αγάπη!

Εν ολίγοις, η βιογραφία μου φάνηκε τόσο ενδιαφέρουσα όσο και μπερδεμένη.

Ορισμένα επεισόδια, όπως εκείνο με τις χωρικές της Καλαβρίας οι οποίες, μέσα σε ένα φουσκωμένο (εκτός των άλλων!) ποτάμι, περνάνε χαρωπά από χέρι σε χέρι τον Ρενουάρ, το καβαλέτο και τους καμβάδες του, όπως και άλλους τόσους μπόγους, ειλικρινά μου φαίνονται αποκυρήματα της φαντασίας.

Αν είναι της πατρικής ή της υικής, τώρα, αυτό δεν το γνωρίζω, πάντως είναι της φαντασίας.

Σας λέω, λοιπόν, πως διάβασα πολύ προσεκτικά τα άρθρα των δημοσιογράφων Γκαμπίνο, Πιζάνι, Κουράτολα, του ζωγράφου Φράνκο Νατάλε και τόσων άλλων, οι οποίοι υποστηρίζουν, με ζέση, λογικά επιχειρήματα και πλούσια επιχειρηματολογία, ότι διακρίνουν την απαράμιλη σφραγίδα, σαν να επρόκειτο για ψηφιακή σφραγίδα, του Ρενουάρ στα χρώματα των συγκεκριμένων τοιχογραφιών.

Όπως και ότι διασκέδασα ιδιαιτέρως διαβάζοντας την κατηγορηματικά αρνητική άποψη ενός έγκριτου κριτικού και ιστορικού τέχνης ο οποίος θεωρεί ως αναμφισβήτητα παράλογη την απόδοση του έργου στον Ρενουάρ, υποστηρίζοντας ότι επρόκειτο «για έναν κοινότατο σοβά του 18ου αιώνα».

Το λιγότερο που μπορώ να πω είναι ότι ο διαπεπής ιστορικός έχει πέσει έξω κατά έναν αιώνα, καθότι είναι ιστορικώς αποδεδειγμένο ότι η εκκλησία ισο-

πεδώθηκε από το σεισμό του 1783 και ανακατασκευάστηκε μεταξύ του 1790 και του 1800, καθώς και ότι οι τοιχογραφίες, όπως είναι απολύτως αποδεδειγμένο, έγιναν την πενταετία 1812-1817 χάρη στη μεσολάβηση αλλά και την ενεργό συμμετοχή του ιερέα ντον Κόντα και, τις επόμενες χρονιές, του εφημέριου ντον Ντομένικο Μανφρίντα.

Οι οποίοι βεβαίως και ήταν ευσεβείς πιστοί, όμως εξίσου βέβαιο είναι το ότι δεν επρόκειτο για διαπρεπείς ζωγράφους.

Και πάνω σε αυτούς τους αυθεντικούς σοβάδες (μόνο ως προς αυτό τον ορισμό έχει δίκιο ο διαπρεπής ιστορικός) αναγκάστηκε να εργαστεί ο άμοιρος Ρενουάρ.

Μα εσείς μπορείτε να φανταστείτε τον Ρενουάρ να ρετουσάρει αυτές τις μουντζαλιές; Σίγουρα θα κέρδισε μια θέση στο Καθαρτήριο.

Όπως βλέπετε, δεν σταμάτησα ποτέ να ενημερώνομαι.

Ο λόγος για τον οποίο δεν θέλησα ποτέ να παρέμβω στο συγκεκριμένο ζήτημα είναι πολύ απλός. Επειδή στην πραγματικότητα είχα ήδη πει όσα ήξερα σχετικά με το θέμα στο βιβλίο μου το 1960. Στο οποίο, όπως θα έχετε προσέξει, ουδείς εκ των συμμετεχόντων στην κουβέντα αυτή μπήκε στον κόπο να αναφερθεί, ούτε καν ακροθιγώς.

Γιατί; Δύο είναι οι πιθανές απαντήσεις.

Η πρώτη είναι πως το βιβλίο αυτό δεν έχει καμία αξία, παρότι πρώτο απ' όλα είχε την τύχη να αναφέρει το όνομα του Ρενουάρ.

Η δεύτερη είναι πως δεν γνωρίζουν την ύπαρξή του.

Εσείς, αγαπητή μου Κυρία, όπως φαίνεται, αποτελείται τη μοναδική εξαίρεση.

Και στις δύο περιπτώσεις κάθε περαιτέρω παρέμβασή μου θα ήταν απλώς επαναλαμβανόμενη και ουσιαστικά άσκοπη, ενώ δεν θα εξυπηρετούσε σε τίποτε άλλο πέρα από το να εμφανιστεί φευγαλέα το όνομά μου σε κάποια επαρχιακή εφημεριδούλα ή σε κάποιο τοπικό κανάλι.

Το βιβλιαράκι αυτό, σας το ξανατονίζω, ήταν ένα «πρώτο, νεανικό μου λάθος».

Το πρώτο και το τελευταίο, καθώς στη συνέχεια δεν ξαναδημοσίευσα τίποτε άλλο.

Ή μάλλον όχι, επιτρέψτε μου να κάνω μια διόρθωση: κάποια κείμενά μου δημοσιεύτηκαν στο εθνικό περιοδικό των συμβολαιογράφων.

Πρόκειται για άρθρα που θα τα χαρακτήριζα τεχνικά.

Γνωρίζατε ότι, ευτυχώς για λίγο καιρό ακόμα, εργάζομαι ως συμβολαιογράφος;

(Αν και δεν φόρεσα ποτέ μου τήβεννο, όπως έλεγε ένα τραγούδι πριν από πολλά, πάρα πολλά χρόνια.)

Χήρος και άτεκνος, ελπίζω να μπορέσω να απο-

συρθώ σύντομα από τον επαγγελματικό στίβο (θα αφήσω το γραφείο στον ανιψιό μου) και να πάω να ζήσω στο εξοχικό μου με την υπέροχη θέα στο ναό της Ομόνοιας.

Δεν σας κρύβω πως η γνωριμία μας, αν και όχι διά ζώσης, με χαροποίησε ιδιαιτέρως.

Σας εύχομαι και πάλι ευτυχισμένο το νέο έτος.

Δικός σας
Μικέλε Ριότα

ΠΡΟΣ:

Αξιότιμη Κυρία
Άλμα Κοράντι
Υπ' όψιν ΧXXXX
Οδός ΧXXXX, 231
Παρίσι (Γαλλία)

Αγκοιτζέντο, 20 Ιανουαρίου 2000

Αξιότιμη Κυρία,
Σας ευχαριστώ πολύ για την υπέροχη κάρτα με τη
φερμούτιξιόν του Ρενουάρ.

Σας ζηλεύω.

Δεν έχω πάει ποτέ μου στο Παρίσι – και νομίζω ότι δεν θα μου δοθεί ποτέ η ευκαιρία να το επισκεφτώ.

Απολαύστε τις ημέρες σας σε αυτή την ονειρική πόλη και αφιερώστε μου ένα κομματάκι (πολύ μικρό) αυτής της απόλαυσής σας.

Μικέλε Ριότα

ΠΡΟΣ:

Αξιότιμη Κυρία
Άλμα Κοράντι
Υπ' όψιν ΧXXXX
Οδός ΧXXXX, 231
Παρίσι (Γαλλία)

Αγκριτζέντο, 25 Ιανουαρίου 2000

Αξιότιμη Κυρία,
Μα πόσο πολύ ταξιδεύετε!
Εγώ, αντιθέτως, έχω χρόνια να μετακινηθώ από το Αγκριτζέντο, από τη μια επειδή η έμφυτη οκνηρία μου έχει ενταθεί κατά πολύ λόγω ηλικίας, κι από την άλλη επειδή φοβάμαι τα αεροπλάνα.

Το τρένο το έχω αποκλείσει διά παντός, γιατί είμαι μανιώδης καπνιστής και δεν μπορώ να στερηθώ για πολλή ώρα αυτή την κακιά μου συνήθεια.

Αγαπητή μου φίλη, με μέγιστη αβροφροσύνη αντιληφθήκατε την υπονοούμενη δυσαρέσκειά μου